

7. De tussen-n in samenstellingen

Samenstellingen zijn woorden die ontstaan zijn door twee andere woorden samen te voegen. Zo is het woord *konijnepijp* de samenstelling van de woorden *konijn* en *pijp*, en *Boerentore* die van *boer* en *tore*.

In deze en vele andere samenstellingen worden de woorden met elkaar verbonden door *-e-* of *-en-*, dus door een doffe e die al dan niet gevolgd wordt door een n.

In dit hoofdstuk zullen we zien wanneer deze tussen-n in het Antwerps toegevoegd wordt en wanneer niet, maar eerst bekijken we hoe het Nederlands met hetzelfde probleem omgaat.

7.1 De tussen-n in het Nederlands

Wie de ontwikkeling van de Nederlandse spelling een beetje volgt weet dat het wel of niet noteren van de tussen-n in Nederlandse samenstellingen een probleem is waarvoor men maar geen bevredigende oplossing kan vinden. Telkens men de desbetreffende spellingregels probeert te verbeteren voert men nieuwe absurditeiten in, die dan steeds leiden tot eindeloos gekibbel tussen taalkundigen en een stortvloed aan lezersbrieven van verontwaardigde taalgebruikers.

Sinds de spellinghervorming van 1995 luidt de regel in het Nederlands als volgt: de tussen-n wordt enkel geschreven wanneer het eerste woord van de samenstelling een zelfstandig naamwoord is dat alleen een meervoud heeft op *-en*.

Deze regel staat volledig los van de uitspraak en gaat er soms lijnrecht tegen in, zoals in “pannenkoek” en “zielenpoot”. Bovendien werden op deze regel weer een hele reeks uitzonderingen ingevoerd. Zo schrijft men “maneschijn” zonder n omdat de Aarde maar één maan heeft, maar wordt een “kippenei” blijkbaar wel door meerdere kippen gelegd. Meerdere ruggen moeten ook dezelfde “ruggengraat” delen, hoewel “ruggespraak” wegens een andere uitzondering zonder tussen-n geschreven wordt. Hetzelfde geldt ook voor “apekool”, maar niet voor “apenkooi”.

Men kan stellen dat de Nederlandse spelling op dit gebied noch met de uitspraak, noch met het gezond verstand strookt. De onvrede over deze en andere regels leidde in Nederland dan ook tot een vrij omvangrijke boycot van de officiële spelling. Publicaties als de Volkskrant, het NRC Handelsblad, Vrij Nederland en vele andere hanteren sinds 2006 een alternatieve spelling, de zogenaamde witte spelling, waarin het gebruik van de tussen-n volledig vrij is

7.2 De tussen-n in het Antwerps

Geen van deze problemen in het Antwerps, waar het al of niet uitspreken van de tussen-n in samenstellingen bepaald wordt door een eenduidige regel die alle Antwerpenaren onbewust maar zonder enige uitzondering toepassen. Zoals altijd laten we de spelling de uitspraak volgen en schrijven we de tussen-n enkel wanneer ze uitgesproken wordt.

De tussen-n wordt altijd uitgesproken en genoteerd wanneer het volgende deel van de samenstelling met een klinker begint.

Wanneer de samenstelling een mannelijk zelfstandig naamwoord in het enkelvoud is, dan wordt de tussen-n ook uitgesproken en genoteerd wanneer het volgende deel begint met een b, d of t.

Zoals we eerder zagen is een zelfstandig naamwoord mannelijk als we er *ne* of *nen* voor kunnen zetten (zie p. 64).

De volgende samenstellingen zijn mannelijke zelfstandige naamwoorden in het enkelvoud. De tussen-n wordt dus uitgesproken en genoteerd vóór een b, d, t of klinker, zoals in *ne katten**ba**k*, *ne gùjjen**da**g*, *ne pinne**ke**ndun* (gierigaard), *ne mast**en**top*, *den boeren**o**orlog*, *slaven**ar**beid* en *krùmmen**aa**s*. Ze wordt niet tussengevoegd voor andere letters, zoals in *ne panne**ke**koek* en *ne konijn**ep**oêt*.

In alle andere samenstellingen (vrouwelijk, onzijdig of meervoud) wordt de n alleen tussengevoegd voor een klinker. Dit is het geval in *een aandiê**le**nopse* (aandelenoptie, vrouwelijk), *et zieke**nu**is* (onzijdig) en *kùjjen**o**êge* (koeienogen - meervoud), maar niet in *een brieve**bu**s* (vrouwelijk), *een boere**d**örp* (onzijdig), *de zieke**ka**s* (vrouwelijk) en *de konijn**ep**ijp* (vrouwelijk).

Om de regel verder te illustreren groeperen we een aantal samenstellingen met hetzelfde eerste deel:

- *boere...*
 - ← mannelijk: *den boerenbuite*, *den Boerentore*, *nen boerezeun*
 - ← vrouwelijk: *een boeredochter*, *een boerenorganizase*
 - ← onzijdig: *et boerebedrog*, *et boerelêve*
 - ← meervoud: *twiê boerenuize*, *de boeredochters*
- *zonne...*
 - ← mannelijk: *ne zonnenbril*, *ne zonnenoed*, *ne zonnegod*
 - ← vrouwelijk: *een zonneblum*, *de zonnebaenk*
 - ← meervoud: *de zonnebrille*, *de zonnempels*

7.3 Vergelijking met adjectieven

Het toevoegen van een n vóór een klinker zagen we ook al gebeuren in de sterke uitgang -e(n), en het toevoegen van een n vóór een b, d, t of klinker kwamen we ook al tegen in de mannelijke uitgang -e[n] (zie *De uitgangen -e en -en*, p. 56). We kunnen de regel dus ook voorstellen met de volgende tabel:

	Mannelijk	Vrouwelijk	Onzijdig
Enkelvoud	-e[n]-	-e(n)-	-e(n)-
Meervoud		-e(n)-	

Deze tabel komt exact overeen met die van de uitgangen van adjectieven die eindigen op een doffe e (zie *Adjectieven waarvan de stam eindigt op een doffe e*, p. 73). Dit is geen toeval maar toont juist de elegantie van het Antwerps: het eerste deel van onze samenstellingen wordt gewoon behandeld als een adjectief met uitgang -e!

Waar zowel de spelling als de uitspraak van het gestandaardiseerde Nederlands weinig regelmaat vertonen wat het gebruik van de tussen-n betreft, en daarin bovendien geregeld van elkaar afwijken, gebruikt het spontaan gesproken Antwerps dus een elegante en 100% consistente regel die zich probleemloos laat overzetten naar de spelling. Een les voor al wie neerkijkt op streektaalen.